

Cebel-i Lübnan'da İki Kaymakamlı İdari Düzenin Uygulanması ve 1850 Tarihli Nizamnâme

The Application of the Dual Kaim-makamate Administration in the Mount Lebanon and Regulation of 1850

Erdoğan KELEŞ*

Öz

Cebel-i Lübnan, farklı dini ve etnik yapıya sahip toplulukların yaşadığı bir bölgedir. Geçmişten itibaren bu topluluklar arasında var olan iktidar mücadelesi bölgenin Osmanlı Devleti'nin idaresine geçmesi ile birlikte belli bir sisteme bağlandı. Veraset usulüne dayanan feodal yapılanma sayesinde güçlü aileler bölgenin yönetimini ellerinde tuttular. Özellikle Dürziler uzun süre yönetime hakim oldular. Bölgenin farklı etnik ve dini yapıya sahip olması Avrupa Devletleri'nin buradaki iktidar ve mezhep çatışmalarına müdahil olmalarına neden oldu. 1845 yılında bu çatışmaların hız kazanması üzerine Osmanlı Devleti bölgeye Hariciye Nazırı Şekip Efendi'yi gönderdi. Şekip Efendi'nin iki kaymakamlı idari yapıda yaptığı düzenlemeler bölgede huzur ve asayişini temin etti. Biz bu çalışmamızda bölgedeki idari düzenin teşkilinin yanı sıra Şekip Efendi'nin kurduğu idari yapının temelini teşkil eden nizamnâmenin 1850 yılındaki yeniden düzenlenmiş metnini vererek içeriğini açıklamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat, Cebel-i Lübnan, Dürzi, Maruni, Şekip Efendi, Nizamnâme.

Abstract

Mount Lebanon is an region populated by different ethnics and religious groups. After these region became under the Ottoman State administration, the running power struggle among these different groups linked with the Ottoman administrative organization. Powerful families governed these region due to the feudal structure based on line succession especially Druze dominated the ruling for

---

* Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi.

a long time. The religious and ethnic variety of the population of the region led to European states intervention in the power struggle and sect conflicts. The Ottoman state send the minister of foreign officer named Şekip Efendi to the region after these conflicts ascended in 1845. The regulations laid down by Şekip Efendi in the administrative structure of Dual Kaim-makamate of the region provided the peace, law and order. In this study we will take into consideration the re-edited texts of the regulation of 1850, which was the bases of the administrative structure established by Şekip Efendi together with the formation of the administrative structure of the region.

Keywords: Tanzimat, Mount Lebanon, Druze, Maronite, Şekip Efendi, Regulation.

Lübnan, Arapların yanında Süryaniler, Fenikeliler, Rumlar, Romalılar, Haçlılar ve Türklerin oluşturduğu karmaşık bir dini ve etnik yapıya sahiptir. İslamiyet'in yayılmasından sonra Arapça çoğunluğun konuştuğu dil olmuş, özellikle iç kesimlerinde halk İslamiyeti benimsemiştir. Ancak, Müslümanlar arasında bir birlik yoktur. İslam'ın Sünni mezheplerinin yanında Dürziler¹, Mütevâililer (Şii), Nusayriler ve İsmaililer gibi mezhepler bulunmaktadır. Buna karşılık Hıristiyan mezhebenden de Maruniler, Rum-Melkit, Rum-Katolik, Süryani ve Ermeniler (Katolik-Ortodoks-Gregoriyan) bölgede yaşamaktadır².

Osmanlı Devleti Lübnan'ın idaresine 1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında sahip oldu. Osmanlılar, fethettikleri diğer yerlerde olduğu gibi Lübnan'ı da yöre halkının dinî, kültürel ve sosyal yaşantısına müdahale etmeksizin merkezden atanan valiler ile yönettiler. Din ve kültür farkı gözetilmeksizin uygulanan bu idare tarzı nedeniyle Lübnan 400 yıl süre ile Osmanlı Devleti'ne bağlı *muhtariyet* şeklinde idare edildi. Lübnan idaresinde ilk zamanlarda Dürziler hakim iken sonraları bu üstünlük Marunilerden Şihab ailesine geçti³.

¹ Dürzilerin menşei ile ilgili kesin bir bilgi mevcut değildir. Onların Arap kökenli olduğu, Etilere mensup oldukları, İsrail oğullarından geldikleri veya Anadolu Galatları'ndan neşet ettikleri ileri sürülmüş ise de M.C. Ş. Tekindağ, çeşitli deliller ileri sürerek onların İran (Aryen) kökenli oldukları sonucuna varmıştır. Bkz. M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Dürzi Tarihine Dâir Notlar", **İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi**, C. VII, Sayı: 10, Eylül 1954, s.143-147.

² Ahmed Lütfi Efendi'nin eserinin sekizinci cildinde yer alan Cebel-i Lübnan meselesine dair bilgiler kitabın 32-68. sayfalarına, ekleri ise 395-465. sayfalarına naşir Abdurrahman Şeref tarafından eklenmiştir. Ahmed Lütfi Efendi, **Tarih-i Lütfi**, Cilt: VIII, (Naşir: Abdurrahman Şeref), Dersaadet, 1328, s.32-33; A. Halûk Ülman, **1860-1861 Suriye Bunalımı: Osmanlı Diplomasisinden Bir Örnek Olay**, Ankara 1966, s.6; Cevdet Küçük, "Lübnan Meselesi", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı: 3, Mart 1987, s.35; İrfan C. Acar, **Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu**, TTK., Ankara 1989, s.7.

³ Mustafa Öz, "Dürzilik", **D.İ.A.**, C. X, s.46; Ülman, a. g. e., s.12-13.

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devlet'ine karşı isyan ederek harekete geçmesi Lübnan'ın idari yapısının değişmesine neden oldu. 1833'te imzalanan Kütahya Antlaşması'yla bölge Mısır Valisi'nin idaresine geçti. Suriye Valisi İbrahim Paşa, Lübnan'ın imtiyazlı durumuna son vermesine rağmen Marunileri görevde bıraktı. Marunilerde bundan güç alarak otoritelerini kuvvetlendirmek için Dürzilere karşı şiddete başvurdular. Dürzi ileri gelenlerini sürgüne yollayarak, mallarına ve topraklarına el koydular. İbrahim Paşa, uyguladığı vergi politikasına karşı çıkan Dürzilerin üzerine silahlandırdığı Marunileri sevk etti. Böylece eskiden beri var olan Maruni-Dürzi çatışmaları şiddetlendi. 1838 yılında yapılan çetin bir çatışmadan sonra Dürziler teslim olmak zorunda kaldılar⁴. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın ikinci isyanından sonra 3 Eylül 1840'da Lübnan bölgesinin idaresi tekrar Osmanlı Devleti'ne geçti⁵. Bölgeye çeki düzen vermesi için Serasker unvanıyla gönderilen İzzet Mehmed Paşa Marunilerden Emir Beşir'i azlederek yerine yine Marunilerden Emir Kasım'ı tayin etti⁶.

Sultan Abdülmecid, Tanzimat Fermanı'nı ilan ederek Osmanlı Devleti tebaası arasında cins, mezhep ayrımı yapmadan herkesin can ve mal güvenliğini sağlayacağını ayrıca herkesin gelirine göre vergi vereceğini taahhüt etmişti. Vergiler merkezden atanan *muhassıllar* tarafından toplanacak ve doğrudan devlet hazinesine gönderilecekti. Muhassıllık meclisleri oluşturularak vergi konusundaki adaletsizliğin önünün kesilip isyanlara yol açan vergi dağıtımı ve toplanması sorununun çözülmesi amaç edinilmişti. Ancak kısa süren yeni uygulama umulanın tersine sonuç verdi. 1842 başlarında *muhassıllık kurumuna* son verilerek vergi toplama da eski usule yani *iltizam* sistemine dönüldü. Eyalet yönetiminde ise yeni düzenlemeler yapıldı. Osmanlı idari düzeninde ilk defa idari bir birim olan kaza teşkilatı kurulurken idaresi Kaza müdürüne verildi. Sancakların idaresi de *Kaymakamlara* bırakıldı. Eyaletlerin idaresinden ise Valiler sorumlu idi⁷.

⁴ Acar, a. g. e., s.9-11; Küçük, a. g. m., s.36; Bkz. Philip K. Hitti, **Lebanon İn History, From The Earliest Times To The Present**, London 1957, s.434.

⁵ Acar, a. g. e., s.12.

⁶ Ahmed Lütfi, a.g.e., C. VIII, s.43.

⁷ Musa Çadircı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Eyalet ve Sancak Meclisleri'nin Oluşturulması (1840-1864)", **Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke Yönetimi**, Ankara 2007, s.262-263; Tanzimat'ın ilanından sonra muhassıllık kurumu teşkil edilerek derhal uygulamasına geçildi. Ancak muhassılların eski ayan, eşraf ve mültezim zümresinden olması ve bunların eski alışkanlıklarına aynen devam etmeleri nedeniyle sık sık halk isyanları görüldü. Tanzimat'ın uygulanması ve buna ilişkin Çarşamba, Niş, Tokat, Akdağ, Kıbrıs, Ayaş, Burdur ve Denizli'de 1840 senesinde meydana gelen isyanların ayrıntıları için bkz. Ahmet Uzun, **Tanzimat ve Sosyal Direnişler**, İstanbul 2002, s.15-38.

Tanzimat'ın ilanıyla birlikte Cebel-i Lübnan'da farklı bir idare tarzının devam etmesi Tanzimat'ın ruhuna aykırıydı. Ancak Cebel-i Lübnan'da dikkati çeken iki unsur vardı: *Birincisi*, bölgede farklı mezheplerin bulunması, *ikincisi* ise Şihab hükümetinde tesis edilen muhtariyet idaresinin devamı veya sona erdirilmesi. Bu iki unsur Osmanlı Devleti'ni senelerce meşgul ederek mezhepler arasındaki çatışmanın sebebini oluşturmuştu⁸.

Tanzimat ile birlikte Cebel-i Lübnan'a da vergi toplamak için muhassıllar tayin olundu. Ancak, bu usul kısa süre sonra terk olunca burada da "ekabir ve meşayihin" teşvikiyle hareket eden ahalinin isteği üzerine muhassıllık lağv olunmuş ve vergi toplama işi eskiden olduğu gibi bu bölgede de *mukataacılara* havale edilmişti⁹.

Şihab ailesinden hoşlanmayan sürgüne gönderilmiş Dürzi aileler tekrar Lübnan'a dönerek eski imtiyazlarını ve Marunilerden öçlerini almak için harekete geçtiler. 1841 yılı Ekim ayında büyük bir Maruni-Dürzi çatışması patlak verdi¹⁰. Bunun üzerine Serasker, Cebel-i Lübnan'da asırlardır uygulanan usul yerine yeni bir idare tarzı tesis etti. Cebel-i Lübnan'ı doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ne bağlayıp merkezden atanacak bir paşanın idaresine vererek yerli memurlardan oluşan meclisi kaldırdı ve *muhtariyet idaresine* son verdi¹¹. Bu idare tarzının tesisine Maruniler tepki göstermişlerdi. Çatışmaların bir türlü önü alınamıyordu. İşe Avrupa Devletleri'nin konsolosları da müdahale ediyorlar ve her geçen gün yeni isteklerde bulunuyorlardı. Bunun üzerine Mustafa Nuri Paşa'nın Cebel-i Lübnan'a gitmesine karar verildi¹². Mustafa Nuri Paşa, 1841 sonlarında Beyrut'a gelince Mir Beşir Kasım Şihabi'nin yerine Mirliya Ömer Paşa'yı tayin etti¹³. Ancak, Ömer Paşa idaresinden ahali memnun olmayarak şikâyetlerini konsoloslara iletiyorlardı. Fransa ve Rusya sefirleri Şihab ailesinden¹⁴ bir Hıristiyan'ın tayin edilerek muhtariyet idaresinin yeniden tesisini istiyorlardı. Mustafa Nuri Paşa'nın da tasvibiyle 1842 senesinde Şihab ailesinden hiçbirinin atanmaması şartıyla Ömer Paşa, azledilerek

⁸ Ahmed Lütfi, **a.g.e., C. VIII**, s.44.

⁹ Ahmed Lütfi, **a.g.e., C. VIII**, s.35.

¹⁰ Küçük, **a. g. m.**, s.36; Acar, **a. g. e.**, s.13.

¹¹ Engelhard, **Türkiye ve Tanzimat-Devleti Osmaniye'nin Tarihi Islahatı (1826-1882)**, (Mütercim: Ali Reşad), İstanbul 1328, s.58.

¹² Ahmed Lütfi, **Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi, C. 6-7-8**, (Yeni yazıya aktaran: Yücel Demirel), Tarih Vakfı YKY, İstanbul 1999, s.1118; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Lübnan", **İ. A., C. VII**, s.105.

¹³ **Takvim-i Vekayi (TV.)**, defa. 238, (3 M 1258 / 14 Şubat 1842).

¹⁴ Özellikle Fransa Şihab ailesinin yeniden idareye hakim olmasını istiyordu. Reşat Kaynar, **Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat**, TTK., Ankara 1985, s.421 vd.

Sayda Valiliği'ne tayin edilen Esad Muhlis Paşa'nın¹⁵ teşebbüsüyle, Cebel-i Lübnan'ın *biri Maruni diğeri Dürzi birer kaymakam* ile idare edilmesine, Beyrut-Şam yolunun ayırdığı Kuzey Lübnan'ın Hıristiyan (Maruni) Haydar Lami idaresinde, Güney Lübnan'ın ise Dürzi Ahmet Arslan'ın idaresinde olmasına; kaymakamların Sayda valisi tarafından atanmasına; kaymakamların maktu vergileri hazineye teslim etmek şartıyla idarede bağımsız olmalarına ve Sayda valisinin işlere çok müdahale etmemesine karar verildi¹⁶. Osmanlı Devleti 1842 senesinde muhassıllığın kaldırılmasından sonra oluşturduğu *kaza-sancak-eyalet* düzenine dayalı idare tarzını Cebel-i Lübnan'da uygulamaya koymuştu.

Cebel-i Lübnan'da yeni bir idare tarzı uygulanırken bir takım güçlüklerle karşı karşıya kalındı. Bazı köyler ve nevahilerde farklı mezheplere mensup insanlar yaşadığından bu sancakların hududunu tayin etmek zor oluyor, birinin idaresindeki bölgede yaşayan diğer cemaat efradının şikâyetlerinin arkası kesilmiyordu. Serasker Mustafa Nuri Paşa'nın İstanbul'a dönmesinden sonra Sayda Valisi Esad Muhlis Paşa'yı en fazla meşgul eden mesele bu hudut anlaşmazlıkları olmuştu¹⁷. Dürzi kaymakamın idaresinde kalan Şuf'da özellikle de Dayrü'l-kamar'da Maruniler çoğunluktaydılar. Bunun gibi Dürzi kaymakamın idare bölgesinde pek çok Maruni'nin bulunması şikâyetlerin başlıca sebebinin oluştuğu¹⁸.

1842 yılının sonlarında kurulan bu düzende biri Dürzi diğeri Maruni iki kaymakam atanmasına ve bunlara bölgelerinde idari bağımsızlık verilmesine rağmen çatışmaları engelleyememişti¹⁹. Mısır idaresinin sona ermesi taraftarı olan Dürzilere karşı yoğun bir baskı ve şiddet başladı. Beş Avrupa Devleti bir an evvel Cebel-i Lübnan'da huzur ve asayişin sağlanmasını istiyor, Maruniler Fransa'dan Dürziler ise İngiltere'den destek buluyorlardı²⁰.

1843 sonlarında Cebel-i Lübnan'ın tanzimi için Damad Halil Rıfat Paşa memuren Beyrut'a gitti. Düvel-i hamse konsolosları ile yaptığı müzakere sonunda her iki tarafın işlerinin kendi taraflarından seçecekleri vekiller²¹ ile

¹⁵ Muhlis Esad Paşa'nın Sayda Müşirliği'ne atanmasına dair **TV., defa. 245**, (Gurre Ş 1258 / 7 Eylül 1842).

¹⁶ Ahmed Lütfi, **a.g.e., C. VIII**, s.46; Engelhard, **a.g.e.**, s.58; Hitti, **a.g.e.**, s.435; Tekindağ, "Lübnan", s.105; Ali Fuat, "Ricali Tanzimattan Şekip Paşa", **TOEM (yeni seri) I / 3**, s.46.

¹⁷ Ahmed Lütfi, **a.g.e., C. VIII**, s.46.

¹⁸ Mezheplerin nüfus oranları için bkz. Hitti, **a.g.e.**, s.435.

¹⁹ Engelhard, **a.g.e.**, s.58; Küçük, **a.g.m.**, s.36.

²⁰ Ahmed Lütfi, **a.g.e., C. VIII**, s.46.

²¹ Cebel-i Lübnan'ın muhtelit köylerinde kendi vekillerini seçmelerinden başka çare olmadığına dair Düvel-i muazzama konsoloslarına yazılan takrir için bkz. "Cebel-i Lübnan meselesine dair Rıfat Paşa kalemiyle Düvel-i muazzama süferasına ita kılınan takrir", **Muharrerat-ı Nadire, Cilt: II**, s.86-88.

idare olunması sureti benimsendi. Yani karışık köy ve kasabalarda, eğer o köy ve mevki Dürzi kaymakamlığında ise Maruni ahalinin işlerini kendi vekilleri görüp Dürzi mukataacıları müdahale etmeyecek ve diğer taraf içinde aynı suretle muamele edilecek idi. Vekillerin seçilmesi, vazifelerinin tayini, iki kaymakamlığın mümkün merteye coğrafi hudutlarının belirlenmesi ve buna dair ittihaz olunan karara ahalinin razı edilmesi çok zor olmuştu. Ancak tüm bunlara rağmen Cebel'de ki şiddet son bulmamakta karşılıklı mukatele sürmekteydi. Özellikle 1843-1844 senelerinde şiddet arttı. İki Fransız Manastırı'nın yağma edilip bir Fransız rahibin öldürülmesi olayları turmandırdı. Bu sırada Vali Esad Muhlis Paşa azledilerek yerine Vecihi Paşaya atandı²².

1841 olayları üzerine giden Serasker Mustafa Nuri Paşa'nın ve 1843 olayları sırasında giden Damad Halil Rıfat Paşa'nın memuriyetlerinde tesis edilen Cebel-i Lübnan'ın bir Maruni emirle idare edilmesi usulünün yerine *iki kaymakama* tevdi edilmesi ve taksimi ile muhtelit mukataalarda her taifenin işlerinin kendi taraflarından seçilecek vekiller tarafından rüyet olunması esaslarını içeren Avrupa Devletleri'nin de benimsediği idare tarzını kuvvetlendirmek için *Hariciye Nazırı Şekip Efendi*'nin Cebel-i Lübnan'a gönderilmesi gündeme geldi²³. Sonunda, Osmanlı Devleti bölgede düzeni sağlamak için 28 Temmuz 1845 tarihinde Hariciye Nazırı Şekip Efendi'yi askeri komutan Namık Paşa ile birlikte Beyrut'a göndermeye karar verdi²⁴. İngiltere sefiri Mösyö Caning tarafından Beyrut'ta bulunan İngiltere konsolosuna yazılan tahriratta Şekip Efendi'nin tayin edilmesinden son derece memnun olduklarını ve hiçbir şekilde olaylara müdahale edilmemesini, gerekli olan konularda kendisine muavenet edilmesi bildiriliyordu²⁵. Şekip Efendi, Cebel-i Lübnan'a hareket etmeden evvel bazı hususata dair yazdığı müzekkerede şu hususlara dikkat çekmişti²⁶: Alacağı tedbirlerin uygulanmasında cebr ve zor kullanmak gerekirse bundan çekinmeyeceğini ve buna dair yapılacak şikâyetlerde karar verilmeden evvel kendisinin sunacağı maruzatın beklenilmesi. Maiyetine tayin edilen Selanik ordusunun gelmesinin gecikeceğinden Arabistan ordusu Müşiri Namık

²² Ahmed Lütfi, **a.g.e., C. VIII**, s.46-47.

²³ Ahmed Lütfi, **a.g.e., C. VIII**, s.47.

²⁴ Ahmed Lütfi, **a.g.e., C. 6-7-8**, s.1200; Küçük, **a.g.m.**, s.36; Acar, **a. g. e.**, s.15; M. Tayip Gökbilgin, "1840'tan 1861'e Kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürziler", **Belleten, C. X, Sayı: 40**, (1946), s.675; Caesar E. Farah, **The Politics of Interventionism in Ottoman Lebanon, 1830-1861**, London-New York 2000, s.416; Ali Fuat, **a.g.m.**, s.47; Şekip Efendi, görevine tayin edildikten sonra 6 Ramazan 1261 / 8 Eylül 1845 tarihinde Peyk-i Şevket vapuruyla yola çıktı. **TV., defa. 292**, (7 L 261 / 9 Ekim 1845).

²⁵ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade. Mesail-i Mühimme (İ.MSM.) 45 / 1160.**

²⁶ **BOA., İ.MSM. 45 / 1161.**

Paşa'nın kendisine yardımcı olmak üzere görevlendirilmesi. Muhtelit köylerde yaşayan taifelerin kendi mezheplerinin oturduğu köylere gitmek istemeleri durumunda bunlara izin verileceği. Önceden kararlaştırıldığı üzere Marunilere verilecek tazminatın acilen gönderilmesi. Sayda Eyaleti Valisi Vecihi Paşa işlere müdahale etmeyecek ise de kendisi oraya ulaşmadan evvel gerekli hazırlıkları yaparak meşayih ve vekilleri Dayrü'l-kamar'da yapılacak toplantıya davet etmesi. Görevi sırasında hakkında memurun ve konsoloslar tarafından yapılacak şikâyetlerde gerekli tahkikat yapılmadan karar alınmaması ve görevinde tam yetkili kılınması.

Şekip Efendi'nin çözmesi gereken *ilk mesele* Marunilerin Dürzilerden talep ettiği tazminat; *ikincisi*, manastırların yakılması ve bir rahibin öldürülmesi olaylarında suçu bulunan Dürzi meşayihin tedib ve cezalandırılması; *üçüncüsü*, vekillerin mevki ve vazifelerinin tayini; *dördüncüsü*, Cebel-i Lübnan idaresini devamlı kılabilecek, metin ve her tarafın hukuk ve menfaatine uygun bir usule koymak idi. Şekip Efendi bunları içeren bir talimat ile yola çıktı²⁷.

Şekip Efendi 14 Eylül 1845 tarihinde Beyrut'a ulaştı²⁸. Cebel-i Lübnan'a ulaştıktan ve olaylara ilişkin ilk bilgileri edindikten sonra alınacak önlemlere dair çalışmalara başladı. 23 ve 24 Eylül'de tüm temsilcilere mektup göndererek yapacağı toplantıya davet etti. Ancak büyük çoğunluğu buna olumlu cevap vermedi. Fransız temsilci de Şekip Efendi'nin davetini, Lübnan'daki farklı mezhepler üzerinde Osmanlı'nın doğrudan yönetimine yol açacak bir tedbir olarak yorumladı²⁹. 30 Eylül'de, araştırmalarına başlamak ve Babıali'nin yayınlayacağı beyannamedeki şartları bildirmek amacıyla her iki mezhep ileri gelenleri ve yetkilileri ile yapacağı toplantı için Beyrut'tan ayrılıp Dayrü'l-kamar'a geçti. 15 Ekim tarihinde yapılacak toplantıya her iki mezhebin kaymakamını, vekillerini, 24 Hıristiyan ve 20 Dürzi lideriyle ileri gelenlerini aldığı önlemleri açıklamak üzere davet etmişti. Ancak her iki mezhepten pek çoğu bu davete katılmadılar³⁰. Ordu Müşiri Mehmet Namık'ın ifade ettiğine göre daha önceden Düvel-i hamse süferasına takdim edilen ve 15 Ekim 1845'de ilan edilecek olan *nizamatin* tebliği için her iki taifenin kaymakam ve ileri gelenleri davet edildiği halde "*önceden adet edindikleri gibi biri gelse diğeri gelmez, ikisi gelse küsuru dahi bugün yarın gelecekler cevabıyla vakit ve zaman geçirirken maslahatın tehiriyle oyalayıp maslahatı çürütmek ve teklif olunan nizamatin yürürlüğe girmesini*"

²⁷ Ahmed Lütfi, **a.g.e.**, C. VIII, s.48.

²⁸ Ahmed Lütfi, **a.g.e.**, C. VIII, s.49.

²⁹ Farah, **a.g.e.**, s.422.

³⁰ Farah, **a.g.e.**, s.425.

geciktirmek emelinde olduklarından bu davete iştirak etmemişlerdi³¹. Toplantıya katılan iki kaymakam ile Hıristiyan ve Dürzi ileri gelenleri tedbir olarak birkaç gün tevkif edildiler. Bu durum derhal Beyrut Fransız konsolosu tarafından Babiali'ye verilen bir mektupla şikâyet konusu edilerek bunun Cebel-i Lübnan'ın serbestiyet idaresine aykırı olduğu bildirildi³². Şekip Efendi, Namık Paşa ile 1 Ekim 1845 tarihinde Beyrut'tan Dayrû'l-kamar'a geçtikten sonra 15 Ekim 1845 tarihinde *Tanzimat* namıyla³³ alınacak tedbirlere dair bir beyanname yayınladı³⁴. Buna göre, Cebel-i Lübnan'da meydana gelen karışıklıklar *Tanzimat Hayriye*'ye aykırıdır. En kısa zamanda bölgede asayiş ve huzur sağlanarak *Tanzimat*'ın uygulanmasına teşebbüs edilecektir. Marunilerin, Dürzilerden istedikleri 3000 kese tazminat, Dürziler tarafından ödenecektir. Ayrıca, Osmanlı Devleti Cebel-i Lübnan vergisinden düşülmek şartıyla Marunilere 10000 kese daha iane verecekti. Cebel-i Lübnan'da Sayda valisinin uygulamaya koyduğu iki ayrı kaymakam ve mukataacı tayini usulü aynen devam edecekti. Mukataacılar kendi taifelerinin işlerini yürütecekler, muhtelit bölgelerdeki taifelerin işlerine ise tayin edilen vekiller bakacaktı. Her taifenin kendi içindeki hukuki davaları mukataacıları tarafından, eğer hukuki dava farklı taifeler arasında ise mukataacılar ve vekiller aracılığıyla görülecekti. Bir çözüm bulunamaz ise kaymakamlara başvurulacak eğer orada da çözümlenemez ise eyalet valisine müracaat edilecekti. Vergi toplama ve zabtiye işleri de yine mukataacılar aracılığıyla yürütülecekti. Hiç kimseye haksız muamele yapılmayacaktı.

Şekip Efendi bölgeye ulaştıktan sonra gönderdiği raporlarında, Lübnan'daki karışıklıkların İngiliz ve Fransız konsoloslarının çekişmesi ve tahriklerinden kaynaklandığını iştmiş ise de bu kadar olduğunu tahmin etmediğini, konsoloslar Lübnan'dan çıkarılmadıkça asayişin sağlanamayacağını bildirmişti. Konsolosları yanına çağırarak, Cebel'de asayişin sağlanması için alacağı tedbirleri anlatırken, gerekirse şiddet ve cebir kullanacağını ve bu sırada iç taraflarda yaşayan ecnebi tebaanın bir tehlikeye maruz kalmaması için hemen Beyrut'a nakledilmelerini, bunların mal ve mülklerine garanti verecek ise de canlarına gelecek zarardan dolayı mesuliyet kabul etmeyeceğini bildirdi. Lübnan'ın asayişini sağlamak için ilk tedbir olarak halkın silahlarının toplanmasını kararlaştırdı³⁵. Buna en çok Fransız konsolos Poujade itiraz ederek Fransız tebaasının yerlerini terk

³¹ BOA., İMSM. 45 / 1165, (27 Ekim 1845 tarihli belge).

³² BOA., İMSM. 45 / 1165, (21 Ekim 1845 tarihli belge).

³³ Ahmed Lütfi, a.g.e., C. VIII, s.66 ve beyannamenin metni için bkz. **aym eser**, s.395-399.

³⁴ BOA., İMSM. 46 / 1169, (15 Ekim 1845 tarihli belge).

³⁵ BOA., İMSM., 45 / 1165, (25 Ekim 1845 ve 27 Ekim 1845 tarihli belgeler); Ahmed Lütfi, a.g.e., C. VIII, s.49; Kaynar, a.g.e., s.484; Gökbilgin, a.g.m., C. X, s.675-676; Ali Fuat, a.g.m., s.47.

etmeleri durumunda uğrayacakları zararın tazminini, Fransız rahibin katilinin muhakeme edilmesini ve yanan iki manastırın da tazmin edilmesini talep etti. Hatta Fransız sefir Bourqueney 4 Ekim 1845 tarihli Hariciye Nazırı Vekili Âli Efendi'ye gönderdiği mektupta aynı talepleri ileterek Şekip Efendi'den şikâyetçi olmuştu. Osmanlı Devleti, Fransız tebaanın uğrayacakları zararın tazmini hariç diğer taleplerin yerine getirileceğini bildirdi. Fransız sefir tazminat meselesini o kadar büyüttü ki tercümanı Cor aracılığıyla gönderdiği 17 Ekim 1845 tarihli mektupta eğer tazminat konusunda garanti verilmezse terk-i sefaret edeceğini bildirdi. Babıali ise yaptığı toplantılar sonunda Fransızların uğrayacağı zararın gerekli tahkikatlar yapıldıktan sonra tazmin edileceğini ve ayrıca Şekip Efendi'ye gerekli uyarının yapılacağını bildiren bir cevap verdi³⁶.

Şekip Efendi ve Namık Paşa derhal halkın elindeki silahları toplamaya başladılar. Fransa Sefaretine Beyrut'tan gelen mektupta sadece Hıristiyan ahalinin elindeki silahların toplandığı, toplanan silahların Dürzilere dağıtıldığı hatta silahı olmayan Hıristiyanlara zorla silah aldırılıp onların teslim ettirildiğine dair şikâyetler sıralanmıştı³⁷. Silahların toplanması sırasında zor kullanmak gerektiğinden bazen yanlış anlaşılmalara neden olan hadiseler meydana geliyordu. Böyle bir yanlış anlaşılmadan dolayı Fransız konsolosunun tutuklandığı haberinin yayılması hem Şekip Efendi'yi hem de Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştı. Tutuklanan sadece Beyrutlu Halil Madur adında Fransız konsolosluğunda memur bir tercümandı. Ancak Fransa sefiri olayı o kadar abartmıştı ki Suriye sahillerini ablukaya alacak kadar ileri gitmişti³⁸. Konsolosların bu tedbirleri Avrupa ve İstanbul'daki elçilerine yanlış ve mübalağalı bir şekilde aktarmaları ve Fransız konsolosunun tutuklandığı haberinin yayılması üzerine Babıali durumdan ürkerek Şekip Efendi'yi görevden almak zorunda kaldı. Özel görevle Lübnan'da bulunan Şekip Efendi 1846 yılı sonlarına doğru İstanbul'a döndü³⁹.

Konsolosların engellemeleri arasında Şekip Efendi Lübnan'da 1845 sonlarına doğru yeni bir düzen kurmuştu. İki kaymakamlı sistemde idari, adli ve mali işleri görmek üzere *karma bir meclis* oluşturuldu. Bu meclis Tanzimatla birlikte kurulmaya başlanan *meclislerin* bir örneği olup değişik mezhep ve milletlerin mensupları için yeni teminatları içeriyordu. Şekip Efendi, Kaymakamlıklarda Emir Arslan⁴⁰ ile Haydar Lami'yi bırakarak ayda

³⁶ Ahmed Lütfi, *a.g.e.*, C. VIII, s.49-56.

³⁷ BOA., İ.MSM., 45/1165, (25 Kasım 1845).

³⁸ Ahmed Lütfi *a.g.e.*, C. VIII, s.62; Gökbilgin, *a.g.m.*, C. X, s.678; Farah, *a.g.e.*, s.422.

³⁹ Ahmed Lütfi, *a.g.e.*, C. 6-7-8, s.1224.

⁴⁰ Farah, *a.g.e.*, s.425; Dürzi Kaymakamı Mir Ahmed Arslan, "zahirde fena adam değilse de

her birine 12.500 kuruş maaş tahsis etti. Azil ve atamalarını Sayda Müşiri'ne değil onun arzıyla merkeze bıraktı. Kaymakamlıklar ise devletin mülki taksimatına göre iki kaza şeklinde teşkil edildi. Oluşturulan meclisler farklı mezheplerden meydana gelen 12 üyeli olup, her nahiyeye bir mukataacı bazen iki nahiyeye bir mukataacı tayin edilecekti. Kaymakamlar kendi zabtiye birliklerini oluşturabilecek, meclis azaları 500 kuruş maaş alacak ve mukataacılar ise topladıkları vergilerden her 100 kuruşa 8 kuruş maaş alacaklardı⁴¹. Ayrıca kaymakamlar yerlerine birer *vekil* tayin edecekler, mecliste bulunmadıkları zaman yerlerine vekilleri başkanlık edecekti. Her taifenin mecliste bir kadısı (Hıristiyanlar için hakim/yargıç), müsteşarı bulunacak, yazı işlerine ise bir katip bakacaktı. Haftanın belirlenen günlerinde meclis üyeleri çalışmalara katılacaklardı. Vekillere 600'şer kuruş, katiplere ise 450'şer kuruş maaş verilecekti. Meclis üyeleri işlerini güçlerini bırakıp meclis çalışmalarına katılacaklarından maaş almaları uygun görülüyordu. Ancak meclistekilerin rüşvet, hediye almayı irtikâba meyil etmeyerek devleti küçük düşürecek hafifâne hareketlerde bulunmayacaklardır. 17 Aralık 1845 tarihli altı bend olan talimat ayrıca meclislerin görevi olarak verginin adil dağıtımını, düzenli toplanması, taifeler arasındaki davalara adilane bakılması gibi hususları içeriyordu⁴².

Şekip Efendi'nin kurduğu düzende *Dürzi kaymakam* nezdinde oluşan meclis şu kişilerden oluştu⁴³:

İslam'dan: Kadı Şeyh Mehmet ve aza Şeyh Ahmet Hatib
 Mütevâli'den: Aza Kasım Arab
 Dürzi'den: Kadı Şeyh Mehmet ve aza Yusuf Nusreddin
 Maruni'den: Kadı⁴⁴ Başarehozi ve aza Şecaan Abogon
 Rum'dan: Kadı Hanahozî ve aza Zahir Abunihan
 Katolik'ten: Kadı Derviş Roze ve aza Faris Şükur
 Katip: Dürzi Mahmut Nakiyüddin

---

zatından gayet kaba ve beyni kalın ve haşin olması cihetiyle söz dinler ve elinden iş gelir makuleden olmadığından" azliyle yerine kardeşi Emir Emin Arslan'ın tayinine karar verildi. Bkz. BOA., İMSM, 45/1165 (9 Aralık 1845 tarihli belge); Ahmed Lütfi, a. g. e., C. VIII, s.65.

⁴¹ "Cebel-i Lübnan'daki olayların sebeplerini ve gerekli ıslahatı bend bend açıklayan Sayda Meclisi Kebiri memuru Mir-i Ümera Abdülkadir Naci'nin takririni." BOA., A. MKT. 21 / 27; M. Tayyib Gökbiçgin, "Dürziler", İ.A., C. III, s.675; Farah, a.g.e., s.425-426; Gökbiçgin, a.g.m., C. X, s.679-681; Küçük, a.g.m., s.36-37; Acar, a.g.e., s.15; Ali Fuat, a.g.m., s.49.

⁴² "Şekib Efendi tarafından Cebel-i Lübnan Kaim-makamları'na irsal olunan talimatın suretidir", Ahmed Lütfi, a.g.e., C. VIII, s.443-451.

⁴³ Ahmed Lütfi, a.g.e., C. VIII, s.444-445.

⁴⁴ Kaynakta Maruni, Rum ve Katolik cemaatlerinin temsilcileri verilirken kullanılan "kadı" ifadesi "hakim/yargıç" yerine kullanılmıştır.

Maruni kaymakam nezdinde oluşan meclis ise şu kişilerden oluştu:

İslam'dan: Kadı Hüseyin Hatib ve aza Said Kınılan Depos

Mütevâli'den: Aza Hasan Hemder

Dürzi'den: Kadı Ali Balut ve aza Ali Ebu Kıydiye

Maruni'den: Kadı Hora ve aza Resanyos Fahori

Rum'dan: Kadı Süleyman Merhim ve aza Şedid İsa Hozi

Katolik'ten: Kadı İbrahim Şami ve aza Abdullah Ebu Hatır

Katip: Maruni Hoca Habib Ferdahi

Şekip Efendi'nin kurduğu idari düzenin uygulanmasıyla aslında göreceli bir barış ortamı sağlanmıştı. Oluşturulan *sancak meclisleri* için üye seçimleri yapıldı. Mesela, Dürzi kaymakamın idaresinde bulunan muhtelit köylerdeki meclis seçimlerinde ilginç bir tablo ortaya çıkmış, üyelerin büyük çoğunluğu Maruni kaymakamın gösterdiği adaylar arasından seçilmişti⁴⁵. Şöyleki:

Yukarı Urkub mukataasına, Maruni Halil Ebu Milhem (Hıristiyanlar tarafından seçildi)

Aşağı Urkub mukataasına, Maruni Esad Yusuf (Dürziler tarafından seçildi)

Yukarı Garb mukataasına, Maruni Ebu Şahin (Hıristiyanlar tarafından seçildi)

Aşağı Garb mukataasına, Rum Abdullah Cireydini (Maruniler seçti)

Cerd mukataasına, Rum taifesinden İsa el-Huri (Maruniler seçti)

Şuf mukataasına, Maruni Selvan el-Kahveci (Maruniler seçti)

Tuffah mukataasına, Katolik Yusuf Mubayyid (Maruniler seçti)

Hurub (Hurubnisari) mukataasına, Maruni Tâniyus Ebu Naffal (Maruniler seçti)

Cezin mukataasına, Maruni Yusuf el-Haddad (Dürziler tarafından seçildi)

Şehhar mukataasına, Maruni Tâniyus Hanna (Dürziler tarafından seçildi)

Menasif mukataasına, Azar İlyas (Dürziler tarafından seçildi).

---

⁴⁵ BOA., İMSM. 45/1165.

Şekip Efendi'nin Cebel-i Lübnan'a verdiği düzen bir süre bölgede huzuru sağladı. Avrupa Devletleri bu düzeni muhtemel ki yoğunlaşan Avrupa içi sorunlar nedeniyle kabullenmek zorunda kalmışlardı. Fransa, Maruni haklarının yenildiğini, Cebel-i Lübnan'a huzur ve asayiş getirecek tek yolun Şihab ailesinden bir emir atamak olduğunu söyleyerek itiraza kalkışmış ise de diğer Avrupa Devletleri'nden destek bulamayınca itirazından vazgeçmiş ancak Şekip Efendi düzenini geçici bir çözüm olarak kabul ettiğini belirtmişti⁴⁶. Fransa'nın bu durumu kabul etmesinde diğer bir etken ise Mustafa Reşit Paşa'nın Lübnan'a gelip önerilerin genel kabulünü sağlamış olmasıdır (18 Ekim 1846)⁴⁷. Aslında, Osmanlı Devleti'nin kendisi de Şekip Efendi düzenini geçici olarak kabul etmiştir. Asıl amaçları Lübnan'ı merkeze bağlamak olan Osmanlı yöneticilerinin bir Avrupa müdahalesinden korktukları için bu düzeni kabul ettikleri anlaşılıyor. Eğer burada bir karışıklık çıkarsa Fransa'nın müdahale edip Hıristiyan bir emirin yönetimi altına alınmasını isteyeceği dolayısıyla burasının yabancı devletlerin nüfuzuna geçeceği endişesi Osmanlı idarecilerini bu düzeni kabullenmelerine yöneltmiştir⁴⁸.

Osmanlı Devleti, Tanzimat'ın ilanından sonra idari düzenlemesinde köklü değişiklikler yapmış ve eyalet, sancak ve kaza merkezlerinde kurulan meclisler vasıtasıyla düzenlemelerin icrasına gayret sarf edilmişti. Ancak 1849 senesine gelindiğinde yöneticilerin elinde uygulanabilecek yeterli bir yönetmelik kalmamıştı. İdari, adli ve mali uygulamalarda yine yolsuzluklar görülüyor, şikâyetlerin önü alınamıyordu. Bu amaçla Meclis-i Vala'da yapılan görüşmeler sonunda Ocak 1849'da "*Bu def'a sâye-i şevketvaye-i cenab-ı mülkdârîde tertip ve teşkil olunmuş olan eyalet meclislerine verilecek talimat-ı seniyyedir*" başlığını taşıyan yönetmelikle vali, kaymakam, kaza müdürü, defterdar ve diğer yöneticilerin atanma koşulları belirlenmişti. Bu talimatnamenin 67. maddesinde sancak yönetiminin yine kaymakamların uhdesinde olduğu ve çalışmalarını sancak meclisleri aracılığıyla yürüteceği ifade edilmişti. Talimatnâmenin, Kaymakamların ve Mal Müdürlerinin Vazife-i Memuriyetleri başlığını taşıyan bölümünde ise kaymakamın Babıali tarafından atanacağı ancak Vali'ye bağlı olduğu belirtilmişti. Kaymakamın riyasetinde kurulan sancak meclisinin farklı mezheplerin temsilcilerinden oluşacağı, adli davalara kadıların ve mali işlere ise mal müdürlerinin bakacağı ifade edilerek son sözün eyalet yöneticisi olan Vali'de olduğu ifade edilmişti⁴⁹.

⁴⁶ Ülman, a.g.e., s.21.

⁴⁷ Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, İstanbul 1983, s.173.

⁴⁸ Ülman, a.g.e., s.21.

⁴⁹"Gülhane Hatt-ı Hümayunu ve Onu Takiben Neşrolunan Nizâmname ve Talimatnâmeler",

Şekip Efendi tarafından yürürlüğe konulan iki kaymakamlı idari düzende görülen aksaklıkların giderilebilmesi amacıyla 30 Nisan 1850 tarihinde yeni bir düzenlemeye gidildi. *Dürzî ve Mârûnî Kaymakamlar idaresinde tertîp ve teşkil olunan iki meclisin azalarının seçimi, tayini, vazifeleri ile verginin dağıtımı, toplanması ve adli davalara ilişkin hususları kapsayan bir nizamnâme* yayınlandı⁵⁰. Bu nizamnâme önceki düzenlenmenin düzeltilmiş şekliyle ibaretti. Çünkü, nizamnâmenin yürürlüğe girmesi için verilen irade de yapılan düzenlemenin gerekçesi olarak, “*Cebel-i Lübnan'da, Şekip Efendi tarafından kurulan iki meclis için geçici nizamnâme yapıldığı, duyulan ihtiyaç üzerine bu nizamnâmenin bazı kısımlarının değiştirilerek meclislerin uygulanması için gönderildiği, yapılan değişikliklerin Cebel'in usûl-ı kadîmesi'ne uymadığından icra olunamadığı, meclisler nizamnâmesiz kalmış olduğundan ve Cebel'in asayişinin sağlanması gerektiğinden hareketle, yine evvelki esâs üzerine bazı maddelerin ilavesiyle kaleme alınan nizamnâmenin uygulanmak üzere Sayda Eyâleti Müşîri'ne verildiği*” şeklinde bir ifade kullanılmıştı. Kısaca, Şekip Efendi tarafından uygulanan iki meclisli idarede görülen eksiklerin giderilmeye çalışıldığı ve bazı düzenlemelerin yapıldığı bildiriliyordu⁵¹. Şekip Efendi'nin kurduğu idari düzenin daha iyi uygulanabilmesi amacıyla yeniden düzenlenen nizamnâme 38 maddeden ibaret olup şu başlıkları ve ifadeleri içeriyordu:

Nizamnâmenin giriş kısmında, Padişah tarafından Cebel-i Lübnan ahalisine ihsan buyrulan özel idari düzenin hüsnî icrasıyla halkın refah ve emniyetlerinin sağlanmasının amaçlandığı, her taifenin kendi mezheplerine göre idare edilerek hiç kimsenin mağdur ve haksız duruma düşürülmemesi, bu amaçla biri Maruni ve diğeri Dürzi olmak üzere iki Kaymakam'ın başkanlığında oluşturulan iki meclisin üyelerinin seçimleri, görevleri ve yetkilerine dair olduğu ifadesi kullanılmıştı.

Nizamnâme beş bölümden oluşmaktadır;

Birinci bölüm, meclislerin başkanlığına dair bir maddeden ibaret olup, her iki meclisinde başkanının *Kaymakamlar* olduğu ve kaymakamların

BOA., Divân-ı Hümayun no: 82. no'da kayıtlı taş basma kitap. s.56-81; Bu talimatnâme ilk defa Musa Çadırcı tarafından tespit edilmiş ve yayınlanmıştır. Bir giriş, dokuz fasıl ve 68 maddeden ibarettir. Talimatnâme 1864'de ilan edilen “Vilayet Nizamnâmesi”ne kadar yürürlükte kalmıştır. Talimatnâmenin özeti için bkz. Çadırcı, **a.g.m.**, s.274-283.

⁵⁰ **BOA., Name-i Hümayun Defteri, no: 12,** s.107-113. (17 C 66 / 30 Nisan 1850) ve nizamnâmenin tam metni için bkz. Ek.

⁵¹ Lübnan meselesi ile ilgili yayınlarda genellikle iki meclisli idari yapılanmadan söz edilmekte ancak 1850 düzenlemesi ile ilgili bir bilgi verilmemektedir. Mesela bkz. Ekrem Buğra Ekinci, “Lübnan Esas Teşkilat Tarihçesi”, **Amme İdaresi Dergisi, C. 31, Sayı: 3,** Eylül 1998, s.17-35 ve kaynakçadaki diğer çalışmalar. E. D. Akarlı ise 1850 düzenlemesinin varlığından söz ederek kısa bir özeti vermiştir. Bkz. Engin Deniz Akarlı, **Cebel-i Lübnan'da Mutasarrıflık Düzeni 1861-1915,** (Doçentlik Tezi), Eylül 1981, s.31-32.

mecliste bulunmadığı zamanlarda yerlerine vekillerinin bakacağı belirtilmişti.

İkinci bölüm, meclislerin oluşması ve üyelerine dair olup yedi maddeden (2-8. maddeler) ibarettir. Buna göre, her meclisteki 12 üyeden biri kaymakam vekilidir. Müslüman, Dürzi, Maruni, Rum (Melkit), Rum-Katoliklerden biri kadı/hakim diğeri müsteşar olmak üzere ikişer ve Mütevâliilerin (Şii) bir üyesinin yanında ayrıca her mecliste bir de katip bulunacaktı. Bir üyenin ölümü, istifası veya görevden alınması durumunda yerine seçilecek üyede ise yabancı bir devletin hizmetinde bulunmamış, bir yabancıyla ortaklık etmemiş, yabancı bir devletin himayesini talep etmemiş olması ile Cebel-i Lübnan'da ve hangi meclise seçilecek ise o meclis bölgesinde oturuyor olması gibi şartlar aranacaktır. Seçilen üyenin ismi kaymakam tarafından Sayda Eyaleti Müşiri'ne bildirilecek ve Müşir'in onayı alınarak göreve ataması yapılacaktır. Üye seçiminde oy çokluğu aranacaktır. Eğer üyelik için bir kaç aday varsa ve bunlar arasında yapılan seçimde eşit oy çıkması durumunda kur'a usulüne başvurulacak ve kur'aya kesinlikle hile karışmamasına kaymakamlar dikkat edecektir. Kur'ada ismi çıkan aday usulüne uygun şekilde göreve atanacaktır. Seçimi kazanan üyenin isminin Müşir'e bildirilmesinden sonra eğer Müşir seçilen üyenin gerekli şartları taşımadığını ileri sürerek atamasını yapmaz ise yeni bir seçim yapılacaktır. Mecliste bulunan kadılardan/hakimlerden birisinin üyeliğinin çeşitli sebeplerle boşalması durumunda ise yine üçüncü maddeye uygun olarak bu göreve muktedir birisinin seçilerek ataması yapılacaktır. Meclis üyeleri ve katipleri maaşlarını hazineden alacaklardır.

Üçüncü bölüm, meclislerin vazifelerine dair olup on bir maddeden (9-19. maddeler) ibarettir. Meclislerin en başta gelen ve en mühim görevleri vergiyi adaletli şekilde dağıtmaktır. Verginin dağıtılması ve tahsili işinden kaymakam, mukataacı ve vekiller sorumludur. Meclislerin ikinci görevi ise adli davalara adaletli bir şekilde ve adetlere uygun şekilde bakmaktır. Her taifenin meclislere havale olunan davalarına kendi mezheplerinden olan kadı ve müsteşarı bakacak, diğeri meclis üyeleri ise sadece dinleyici ve izleyici olarak katılacaklardır. Vergi ile ilgili konularda asıl söz sahibi olan üye müsteşardır. Mecliste ahaliye ilişkin meselelerde kadı ve müsteşar ayrı ayrı oy vermeyecek ikisinin oyu tek bir oy sayılacaktır. Bir davayı kaymakam meclise havale etmediği sürece meclis üyelerinin kendiliklerinden veya bir kişinin şikâyeti ile bir davaya bakmaya yetkileri yoktur. Buna karşı kaymakamın da meclis kararı olmaksızın hiçbir karar alma yetkisi yoktur. Meclis kararları üyelerin tamamı veya üçte biri ile kaymakam tarafından imzalanmadan icra olunamayacaktır. Verginin dağıtımı ve tahsiline dair Meclis-i Umumi yapıldığı takdirde alınacak karara ilişkin yapılacak

oylamada kadı ve müsteşarın oyu tek bir sayılacak, ayrıca Umumi Meclis'te kaç taife var ise onların oyları da aza sayısına göre değil taife sayısına göre olacaktır.

Dördüncü bölüm, adli davalara dair olup on dört maddeden (19-33. maddeler) ibarettir. Bir dava dilekçesi kaymakama sunulduktan sonra kaymakam şikâyetin muhakeme edilmesine karar verirse davalı ve davacının mahkemede hazır olması şartıyla aynı mezhepten kadı ile müsteşara, ancak davalı ve davacı başka başka taifelerden iseler her iki mezhebin kadı ve müsteşarlarına havale edecektir. Görülen davada her iki tarafın kadısının kararlarının farklı olması durumunda ise meclis tarafından karara bağlanacaktır. Kararın verilmesinden sonra taraflardan birisi kendi kadısının kararından mağdur olduğunu ileri sürerse kendi kaymakamına şikâyet etme hakkına sahiptir. Kaymakam, bu şikâyeti haklı bulması durumunda yine o kadı ile birlikte meclisten bir veya birkaç kişiyi görevlendirerek kararı tekrar inceleyecek ve mecliste karara bağlayacaktır. Davacı ile davalı ayrı kaymakamların idaresinde iseler dava davalının meclisinde görülecek verilen karar mazbata ile davacının kaymakamına sunulduktan sonra kaymakam kararı uygun görür ise kendi meclisine onaylattıktan sonra tekrar davalının kaymakamına mazbata ile gönderecektir. Ancak bu karar davacının kaymakamı tarafından kabul olunmazsa mahkeme kararı eyalet müşiri'ne havale olunacak, gerekirse her bir kaymakam davaya bakmış olan kadılarını/hakimlerini eyalette yapılan mahkemeye gönderecektir. Bütün bir köy veya mukataa ile ilgili bir mesele ortaya çıktığında kaymakam bu meseleyi meclise inceleyerek karara bağlayacaktır. Cebel-i Lübnan dışından birisi Cebel sakinlerinden birisinden davacı olduğu takdirde Cebel meclisinde yapılacak mahkemeye davacının isteği halinde eyalet meclisinin bir mübaşiri gözlemci olarak katılacaktır. Mübaşirin davaya ilişkin herhangi bir söz söyleme hakkı olmayıp eğer mahkeme kararında bir haksızlık görürse bunu Müşir'e beyan edecektir. Eğer Cebel-i Lübnan ahalisinden birisi eyalet merkezine bir şikâyet dilekçesi verirse bu şikâyet dilekçesi o kişinin bağlı olduğu kaymakama havale edilecektir. Bir davaya ilişkin meclis kararına taraflardan birisi itiraz ederek eyalet müşiri'ne delilleri ile bir dilekçe verirse dava tekrar o meclise havale edilerek yeniden muhakeme edilmesi istenecektir. Meclis ilk kararında ısrarcı olursa karar uygulanacaktır. Ancak meclisin ilk kararının ilga edilip yeni bir karar verilmesi durumunda bu seferde hasım taraf eyalete şikâyet dilekçesi verirse müşir bu şikâyeti de dikkate alıp mahkeme kararını meclise geri gönderme hakkına sahiptir. Bu durumda mahkemeyi izlemek üzere bir memur görevlendirilecek ancak bu memurun karara müdahale etmek hakkı yoktur. Yapılacak bu muhakeme sonunda verilecek karar kesindir ve tekrar görüşülmesi mümkün değildir. Vergi hususunda önceden verilmiş karara aykırı olarak bir köy veya mukataa

ahalisinden fazlaca şey talep edildiği takdirde durum eyalete şikâyet edilirse müşir o köy veya mukataanın bağlı olduğu meclisten inceleme yapmasını isteyecektir. Cinayet davalarına ilişkin kararı kaymakamlar eyalet müşiri'ne gönderdikten sonra müşir dava ilgili evrakı İstanbul'a göndererek gelecek kararı uygulayacaktır. Bir kadı veya vekilin bir dava mahalline gitmesi gerekirse o mahallin kadısının bağlı bulunduğu kaymakam'dan izin alınması gerekir ve icap ettiği takdir kadı ve vekiline birkaç süvari verilebilir. Meclis üyelerinden birisi bir cinayet ile suçlanırsa o üyenin mahkemesi sona erinceye kadar meclis işlerinin yürütülmesine müdahale edemeyeceği gibi mensup olduğu mezhepteki şahıslara uygulanan kanunlar ve muhakeme usullerine göre davasına bakılacaktır.

Beşinci bölüm, verginin dağıtılması ve tahsiline dair olup beş maddeden (34-38. maddeler) ibarettir. Vergiler herkesin gelirine göre dağıtılacak ve kimse mağdur edilmeyecektir. Vergi, belirlenen zamanda toplanacak, kimseye vergi mevsimi dışında ödeme yapması için baskı ve eziyet yapılmayacağı gibi kimseden bir akçe fazla ödemesi istenmeyecektir. Her sene vergi mevsimi geldiğinde kaymakamların başkanlığında toplanan meclis öncelikle her bir mukataanın genel bir vergi defterini oluşturacak, sonra mukataa içinde bulunan her köy ve manastıra ne kadar vergi düştüğünü hesaplayacaktır. Bu defter oluşturulduktan sonra meclis ve kaymakam tarafından imzalanarak her mahallin vergileri için küçük senetleri düzenlenip bunlar tahsildarlara verilecek ve bu senetler ibraz edilmedikçe kimseden vergi talep edilemeyecektir. Vergi tahsili için havale gönderilmesi gerekirse mümkün mertebe o mahallin yetkililerine gönderilmesine dikkat edilecektir.

Nizamnâme ile birlikte Cebel-i Lübnan'ın idaresinde geçerli kılınan, meclis üyelerinin yabancı devletlerle işbirliği içinde olmaması, mecliste eşit temsil hakkı, üyelerin seçimle göreve atanmaları, Sayda Müşiri'ne bağlılık ve üyelerin devlet hazinesinden maaş alması, dolayısıyla devlet otoritesine bağımlılık, vergide adalet ve adli davalarda herkese eşit muamele yapılması, kimsenin haksızlığa uğramaması gibi esaslar Şekip Efendi tarafından 17 Aralık 1845'de kaymakamlara verilmiş olan talimatın genişletilmiş şekli olarak ibaretti ve Tanzimat Fermanı ile meclisler vasıtasıyla halkın yönetime katılmasını ve eşit temsil hakkını amaç edinen idari düzenlemenin Cebel-i Lübnan'da uygulanması anlamına geliyordu. Ancak ilk talimatnamede yer alan meclislerin haftanın belirli günlerinde çalışması, maaşların ne kadar olacağının ifade edilmesi, rüşvet, hediye kabul edilmeyerek irtikâba meyil edilmemesi hususu 1850 tarihli nizamnâmede yer almayan esaslar olarak dikkati çekmektedir. Ayrıca ilk talimatnâme 6 bend iken sonraki nizamnâme ise 38 maddeden oluşup daha ayrıntılıdır.

Kısaca, Şekip Efendi'nin kurduğu bu düzenle Cebel-i Lübnan'da huzur ve asayiş sağlanarak Dürzi, Maruni ve diğer ahalinin hakları teminat altına alınıp halkın devlete bağlılığı temin edildi⁵². Ancak, 1860 yılında tekrar Dürziler ile Maruniler arasında çatışmalar başladı. Olayın şiddetlenmesi üzerine Hariciye Nazırı Fuad Paşa “fevkalâde-i memuriyet-i mahsusa” ile bölgeye gönderilmiş ve onun 9 Haziran 1861 tarihinde yayınladığı 17 maddelik Cebel-i Lübnan Nizamnâmesi ile Lübnan'a, Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerine örnek teşkil etmiş olan idari, adli ve mali özerklik tanınmıştır⁵³.

Sonuç

Cebel-i Lübnan'da Dürzi ve Maruniler arasında meydana gelen çatışmalara son vermek amacıyla Hariciye Nazırı Şekip Efendi özel görevle bölgeye gönderildi. Şekip Efendi, idareyi her iki mezhepten atanacak iki Kaymakam'ın başkanlığında oluşturulan meclislere bıraktı. 1850 yılında idarede görülen aksaklıkların giderilmesi amacıyla önceki düzenlemede bir takım değişiklikler yapılarak yeni nizamnâme kaymakamlara verildi. Beş bölüm ve 38 maddeden ibaret nizamnâmeyle meclislerin oluşturulması, yetkileri, çalışma usulleri gibi idari, adli ve mali konularda mezhepler arasında tam bir eşitlik sağlanması amaçlandı. Bu idari düzen 1839 Tanzimat Fermanı'nın amaç edindiği meclisler vasıtasıyla halkın yönetime katılması ilkesinin tam olarak uygulanması anlamına geliyordu. 1845 ve 1850 idari yapılanması ile 1861 tarihinde Fuad Paşa'nın ilan ettiği Cebel-i Lübnan Nizamnâmesi'ne kadar bölgede huzur ve asayiş sağlandı.

⁵² Gökbilgin, a.g.m., C. X, s.681; Ülman, a.g.e., s.21.

⁵³ Cebel-i Lübnan nizamnâmesi için bkz. Ahmed Lütfi Efendi, **Vak'a-nüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi**, C. IX, (Yayına hazırlayan: M. Münir Aktepe), İstanbul 1984, s.254-260; Ancak bu nizamnâmenin uygulanması ve gerekli eksikliklerinin tespiti için üç sene süre verilmiş ve bu sürenin bitiminde 18 madde olarak 10 Rebiü'l-ahir 1281 / 12 Eylül 1864 tarihinde “Cebel-i Lübnan'a dair verilen nizamın müddet-i inkızasına mebni muahharen ta'dil ve ıslahı hakkında karargir olan nizamnâmedir” şekliyle yeniden yayınlanmıştır. Bkz. **Düster**, Cilt: 4, (sene 1299), s.695-701.

KAYNAKÇA**A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi**

BOA., A. MKT. 21 / 27.

BOA., İ.MSM. 45 / 1160.

BOA., İ.MSM. 45 / 1161.

BOA., İ.MSM. 45 / 1165.

BOA., İ. MSM. 46 / 1169.

BOA., Divân-ı Hümayun, no: 82.

BOA., Name-i Hümayun Defteri, no: 12.

B. Yayınlanmış Eserler

Düstur, Cilt: 4, (sene 1299).

Muharrerat-ı Nadire, Cilt: II.

TV. defa. 238 (3 M 1258 / 14 Şubat 1842).

TV. defa. 245, (Gurre Ş 1258 / 7 Eylül 1842).

TV. defa: 292, (7 L 261 / 9 Ekim 1845).

C. Araştırma Eserleri

Acar, İrfan C., **Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu**, TTK., Ankara 1989.

Ahmed Lütü Efendi, **Tarih-i Lütü, C. VIII**, (Naşir: Abdurrahman Şeref), Dersaadet, 1328.

_____, **Vak'anüvîs Ahmed Lütü Efendi Tarihi, C. 6-7-8**, (Yeni yazıya aktaran: Yücel Demirel), Tarih Vakfı YKY, İstanbul 1999.

_____, **Vak'a-nüvis Ahmed Lütü Efendi Tarihi, C. IX**, (Yayına hazırlayan: M. Münir Aktepe), İstanbul 1984.

Akarlı, Engin Deniz, **Cebel-i Lübnan'da Mutasarrıflık Düzeni 1861-1915**, (Doçentlik Tezi), Eylül 1981.

Ali Fuat, "Ricali Tanzimattan Şekip Paşa", **TOEM (yeni seri) I / 3**, s.42-66.

Çadırcı, Musa, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Eyalet ve Sancak Meclisleri'nin Oluşturulması (1840-1864)", **Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke Yönetimi**, Ankara 2007, s.259-285.

Ekinci, Ekrem Buğra, "Lübnan Esas Teşkilat Tarihçesi", **Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 31, Sayı: 3**, Eylül 1998, s.17-35.

- Engelhard, **Türkiye ve Tanzimat-Devleti Osmanîye'nin Tarihi Islahatı (1826-1882)**, (Mütercim: Ali Reşad), İstanbul 1328.
- Farah, Caesar E., **The Politics of Interventionism in Ottoman Lebanon, 1830-1861**, London-New York 2000.
- Gökbilgin, M. Tayyib, "Dürziler", **İ. A., C. III**, s.672-680.
- _____, "1840'tan 1861'e Kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürzîler", **Belleten, C. X, Sayı: 40**, (1946), s.640-703.
- Hitti, Philip K., **Lebanon In History, From The Earliest Times To The Present**, London 1957.
- Kaynar, Reşat, **Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat**, TTK., Ankara 1985.
- Küçük, Cevdet, "Lübnan Meselesi", **Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı: 3**, Mart 1987, s.35-40.
- Öz, Mustafa, "Dürzîlik", **D.İ.A., C. X**, s.39-48.
- Shaw, Stanford J., -Shaw, Ezel Kural, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, İstanbul 1983.
- Tekindağ, M. C. Şehabeddin, "Lübnan", **İ. A., C. VII**, s.101-107.
- _____, "Dürzi Tarihine Dâir Notlar", **İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi, C. VII, Sayı: 10**, Eylül 1954, s.143-156.
- Uzun, Ahmet, **Tanzimat ve Sosyal Direnişler**, İstanbul 2002.
- Ülman, A. Halûk, **1860-1861 Suriye Bunalımı: Osmanlı Diplomasisinden Bir Örnek Olay**, Ankara 1966.

Ek**Cebel-i Lübnan Kaim-makamları Nezdinde Bulunan İki Meclisin Nizâmnâmesi'dir.****Mukaddime**

Zât-ı ma'delet-simât-i hazret-i mülûkânenin her sınıf tebaa-i Devlet-i Âliyyeleri'nin ikmâl-i saâdet-i hâl ve refâh-bâlları irâde-i 'adliyesiyle ân-be-ân ıslah-ı idâre-i siyasiyelerine masrûf olan himmet-i mütevâliye-i hazret-i şâhâneleri âsârından olmak üzere *Cebel-i Lübnan* ahâlîsine dahi taraf-ı eşref-i hazreti hilâfet-penâhîlerinden olarak ihsân buyrulmuş olan *idâre-i mahsûsanın* hüsnî icrâsıyla ahâlî-i merkumenin *tezâyüd-i ma'mûriyyet ve emniyetleri ve fi'l-kadîm kavâid-i 'atika-i mevki'* ve *her tâifenin usûl-i mezhebiyeleri* üzere rü'yet oluna gelân da'vâ-yî vâkıları yolunda ve usûl-ı hakkaniyyete tatbîkan fasl ü hükm olunub hiç kimse mağdûr ve mazlûm olmamak zımnında *bundan mukaddem ba-irâde-i seniyye Dürzî ve Mârûnî Kaim-makamları* nezdinde tertîb ve teşkîl olunan *iki aded meclisin sûret-i intihâb-ı a'zâ ve ta'yîn ve vezâif ve me'mûriyetini hâvi* şeref-sudûr buyrulan emr ü fermân-ı hazreti padişahi üzere karâr-gir olan *nizâmnâmedir* ki ber-vech-i âti beyân olunur.

Riyâset-i Meclis-i Husûsi

1. Madde: Cebel-i Lübnan'da mevzû' olan iki meclisin her biri maiyyetinde bulunduğu kaim-makam'ın taht-ı riyâsetindedir. Kaim-makamlar kendü meclisinde bil-iktizâ bulunamadığı günde yerlerine taraflarından reîs ve nazır makamında mu'teberân-ı ahâliden ve kendü mu'temedlerinden birini vekîl bırakacaklardır. Bu vekîl kaim-makamlar meclisde buldukları vakit a'zâ-yı sâire sırasında kâim veyâhûd diler ise maslahat-ı zâtiyesine mülâzım olub hasılı makam-ı riyâseti bir an hâli bırakmayacaklardır.

Meclislerin Sûret-i Terkib ve Usûl-ı İntihâb-ı A'zâsı Keyfiyeti

2. Madde: Meclis-i mezkûreteyn a'zâsı bir kaim-makam vekîli ve ehli-i İslâm'dan bir kadı ile bir Müslim ve bir Mütevâli olarak iki müsteşârdan ve kezâlik Dürzî ve Maruni ve Rum ve Rum Katolikinin dahi birer müsteşâr ve kadılarından yani on ikişer a'zâ ve birer kâtibden mürekkeb olacaktır.

3. Madde: A'zâdan birinin vefâtı ve-yâhûd istifâsı ve-yâhûd meclisten tardını îcâb edecek bir güne kabâhet-i sâbitesi zuhûruyla yerine âhîrinin ta'yîni iktizâ eyledikde aslâ ve kat'â me'mûriyet-i ecnebiye hizmetine girmiş

ve-yâhûd bir aralık ecnebi ile şerik olarak o münâsebetle himâyelilik iddiâ'sında olmuşlardan ve dâire-i idâre-i Cebel'den hâricde vâki' mahallerde mütevattın ve mütemekkin olanlardan olmayarak kangî kaim-makamın meclisine gidecek ise anın havza-i hükümeti dahilinde olan mahaller ahâlîsinden olmak üzere meclislerin hîn-i teşkîlde olduğu gibi her bir tâifenin kendü kaim-makamının inzimâm-ı rey ve nezâreti ve 'ukalâ ve metropolidlerinin ma'rifeti ile münâsibi bi't-temhir intihâb olunub müntehib olan şahsın ismi kaim-makamlar tarafından memhûr-ı intihâb-nâmeler ile Sayda Eyâleti Vâlisi hazretlerine inhâ-birle vâli-i müşârünileyh cânibinden dahi şürût-ı selâse-i muharrereye tatbîk ile kabûl olduğu halde meclise me'mûriyeti emr buyrulacaktır.

4. Madde: A'zâ olacak adam intihâba me'mûr olanların ekseriyet irâesiyle olub hakkında ekseriyet-i irâe-yi müntehibin olmayanlar kabûl olunmayacaktır.

5. Madde: Mesalâ a'zâlîğa tâlib ve muktedir birkaç adam olub da her birinin tarafı adedce müsâvâtda gibi bulunduğu ve hiç biri hakkında ekseriyet-i irâe-yi müntehibin hasıl olamadığı ve bu cihetle umur-ı intihâb müşgûlâta düşdüğü halde kur'aya bil-mürâcaa bunun icrâsı esnâsında zerre kadar bir gûne hile ve hud'a karışmamasına kaim-makamlar vesâir a'zâ-yı meclis tarafından kemâl-i mertebe dikkat birle bu adamların yani ber-vech-i muharrer haklarında ekseriyet irâe hasıl olamayub her birinin tarafı adeden müsâvî olanların içlerinden kangisinin ismi çıkar ise anın meclise me'mûriyeti kararlaştırılıub balâda beyân olduğu vechle nasbı icrâ olunacaktır.

6. Madde: Usûl-ı mukarrere üzere intihâb olunan a'zâ bâlâda muharrer şerâit-i selâseyi câmi' olmadığı halde me'mûriyeti vâli-i eyâlet tarafından kabûl olunub olmadığı nezdinde tebeyyün eyler ise şerâit-i mezkûrenin kangisi noksan olduğunu beyân ettikten sonra yerine ahiri ta'yîn olunacak ve bu vechle adem-i kabûl ile tebdîl kılınacak a'zânın intihâbı dahi bâlâda beyân olunan usûle tatbîk olunacaktır.

7. Madde: Tavâif-i muhtelif kadılarından birinin yeri mahlûl olduğu halde halefî üçüncü mâddede beyân olunan nizâma tatbîkân ve gâyet müteşerri' ve emsâli beyinde icrâ-i ahkâm-ı şer'iyye en muktedir birinin intihâb ve ta'yînine mübâderet olunacaktır.

8. Madde: Gerek a'zâ ve gerek meclis kâtiblerinden taraf-ı Devlet-i Âliyye'den tahsis buyrulan maaşlar için cânib-i hazineden nizâmı vechle suretler verilecektir.

Meclislerin Vezaif-i Zimmeti

9. Madde: Bu meclislerin asıl başlı ve umûmî işi ve en mühim maslahatı virgü-yi Cebel'in beher sene kemâl-i adl ve hakkâniyyet üzere tevzî kazıyyesidir.

10. Madde: Fakat tahsîl ve istîfâ'-i virgü husûsu bundan akdem mukarrer olan nizâm ve zîrde beyân olunacak usûlî vechle kaim-makam ve mukataacılar ve vekîller taraflarından icrâ kılınacaktır.

11. Madde: Mecliseyn-i mezkûreteynin ikinci derecede olan me'mûriyeti mecmû da'vâları âdât-ı kadîme-i mevki'lerine tatbîkân ber-vech-i hakkaniyyet rü'yet iderek mazbatasını tanzîm ve kaim-makamları cânibine takdim etmektedir.

12. Madde: Her tâifenin meclislere havâle olunacak da'vâ ve mesâlihi hem-cinsleri olan kadı ve müsteşâr ma'rifetiyle rü'yet olunur iken sâir a'zâ-yı meclisin cümlesi tarafından yalnız istimâ' ile iktifâ olunacaktır.

13. Madde: Mesâlih-i hukukıyyede asıl söz da'vânın âid olduğu tâifenin kadısının olub müsteşârı kendü muhalefetiyle merkumun mazbatasını fesh ve ibtâla muktedir olamayacaktır.

14. Madde: Virgüye dâir mesâlihde dahi asıl söz müsteşârın olarak kadı anın yanında aynıyle müsteşâr münzelesinde kalacaktır.

15. Madde: Bi'l-cümle ahâlîye âid ve râci' olan mesâlih-i cismîyyenin meclisce rü'yet ve tesviyesinde her bir tâifenin kadısıyla müsteşârı başka başka rey idemeyüb ikisinin birleşerek bir rey add olunacaktır.

16. Madde: Kaim-makamlar taraflarından meclise havâle olunmayan bir madde üzerine a'zâ-yı meclisin kendüliklerinden olarak ne mütekarrirân ve ne umûmen ahâlîden hiç [bir] ferdin şikâyetini istimâ' ve kabûl etmeğe ve bir da'vâyı fasl u vehm eylemeğe istihkâkları yoktur.

17. Madde: Kaim-makam meclisin meşveretiyle tesviye olunması lâzım gelân mevâdd hakkında a'zânın ale'l-hak olmaksızın indi bir güne hükm ve karâr ve emr ü tehiyye ibtidâr idemeyecektir.

18. Madde: Hiç bir mazbata a'zâyı meclisin cümlesi veyâhûd selâsesi tarafından imzâ' olunduktan sonra kaim-makam dahi anın zîrîne vaz'-ı imzâ' ile tasdik eylemedikçe icrâ olunamayacaktır.

19. Madde: Virgünün tevzî ve tahsiline dâir olan mesâilin cümlesi Meclis-i Umûmî'de müzâkere olunub ancak gerek bu güne ve gerek ahir cihetle bir cümle ahâlîye âid ve râci' olan mesâlihi-i cismiyyenin rü'yet ve

tesviyesi zımında Meclis-i Umûmî akd olunduğu esnada her bir tâifenin kadısıyla müsteşârı başka başka rey idemeyüb ol vakit ikisinin sözü birşelerek bir rey add olmasına yani her kaç tâife var ise onların irâ ve sözlerinin adedî dahi aded-i tâifeye göre olub aded-i a'zâya göre olmayacaktır.

Sûret-i İstima'-ı Da'vâ

20. Madde: Bir da'vâ zımında kendüsüne takdim olunan arzuhali kaim-makam lede'l-mütâlaa murakkaa ve muhâkemeye muhtac olduğunu anladığı halde müddeî-aleyhânın ihzârını emr iderek arzuhali dahi müddeîyenin meclisinde hem-cinsî olan kadı ile müsteşâra havâle idecektir.

21. Madde: Eğer müddeî ile müddeî-aleyh hem-cins ise da'vâlarının rü'yet ve tesviyesi husûsunu hem-cinsleri olan kadı ile müsteşârın maslahat-ı mahsûsasından olub vekîl ise yani müddeî başka tâifeden ve müddeî-aleyh ahir tâifeden oldukları takdirde Kaim-makam da'vâyı iki tarafın meclisinde müctemi' olan kadı ve müsteşârlarına havâle eyleyecektir.

22. Madde: Bir da'vâ bu iki kadının reylerinde ihtilâf vâki' olubda kaim-makamlar ve-yâhûd anların gıyâbları halinde vekîlleri beyyinelerini tedkik idemedikleri halde meclisce bi'l-müzâkere ber-vech-i hakkaniyyet tesviye olunacaktır.

23. Madde: Tarafeynden biri kendü kadısının i'lâmından mağdur olacağını gördükde kaim-makamına şikâ etmeğe istihkâkı olacaktır ve kaim-makam dahi merkumun iştikâ'sını mazârret sıhhat gibi zan ider ise da'vâyı kendü hazır olduğu halde yine ol kadı ma'rifetiyle ve maslahatın ehemmiyyetine göre a'zâ-yı meclisden bir veya iki ve-yâhûd üç kimseyi dahi teşrîk ve tedkik iderek tekrar meclisde gördürecekdir.

24. Madde: Müddeî bir kaim-makamın dâhil-i dâire-i idâresi olan ve müddeî-aleyh diğêrinin tahtı hükümetinde bulunan mahaller ahâlîsinden oldukları halde da'vâları evvel emirde müddeî-aleyhin tâbi' olduğu meclisde rü'yet olunub verilen karâr bâ-mazbata müddeînin kaim-makamına beyân olunarak kaim-makam-ı mûmâ-ileyh karâr-ı mezkûru müvâfık-ı hakkaniyyet görmüş ise maslahatı kendü meclisinde tekrâr dinleyüb ol-bâbda yapılacak mazbatayı müddeî-aleyhin kaim-makamına bil-irsâl tedkik ve imzâ' itdire ve bu mazbata kaim-makamın meclisi tarafından kabûl olunmayubda iki meclis beyninde ihtilâf vâki' olduğu halde ol maslahat müşîr-i eyâlete arz olunarak ve iktizâ ider ise her bir kaim-makam tarafından da'vâyı rü'yet etmiş olan kadıların biri dahi gönderilerek orada maddeye kat'i vechle bir sûret virilecektir.

25. Madde: Bütün bir köy ve-yâhûd bütün bir mukataa halkına âid bazı mesâil-i cismiyye zuhûra geldiği zamanlarda kemâl-i dikkat ve i'tinâ ile rü'yet ve tesviye olunmak için kaim-makam o makûle maddeleri umûm-ı erbâb-ı meclise müzâkere ittirecektir.

26. Madde: Cebel-i Lübnan'da mütevellid ve ahâlîsinden olmayan birinin Cebel sâkinlerinden birinde husûsât-ı mentûa'dan dolayı iddiâ'sı vukûbuldukda ol da'vâ Cebel meclisinde görüldüğü esnâda müddeî tarafından talep olunduğu halde vâlî-i eyâletin meclisinde bir mübâşiri bulunması câiz olacaktır. Fakat bu mübâşir esnâyı rü'yet-i maslahatta mübâhasaya ve hükme müdâhale etmeyüb eğerçi kararında bir gûne şâye-i gadr anlar ise vâlî-i eyâlete ifade ile iktifâ idecektir.

27. Madde: Cebel ahâlîsinden hukûk maddesinde mütedâir Müşîr-i Eyâlete arzuhal virenlerin ma'rûzâtı kangî kaim-makama müteallik ise li-eclü'r-rü'yet ana hitâben buyrularak havâle kılınacaktır.

28. Madde: Bazı da'vâ-yı cismiyyede meclis tarafından verilân hükm ve karâra tarafeynden biri râzî olmayubda tekrâr rü'yet olunmasını müsted'î müşîr-i eyâlete medlûl ve merhun bir arzuhal virir ise bir kere maslahat yine ol meclise havâle olunub verilân ilk hüküm ve karâr tasdik olunur ise icrâ olunacaktır. Ancak maslahat tekrâr rü'yet olundukda şerîkinin lehinde evvelki hükm ilgâ ve ibtâl ider bir hükm ve karâr virildiği takdirde hasım tarafı dahi ana râzî olmayubda Eyâlet Müşîri'ne arzuhal takdim eylediği hâlde müşârün-ileyh hazretleri arzuhal-ı mezkûru hakka makrûn bazı delâil-i kaviyy üzerine müessis olduğunu anlar ise musalihini tekrâr o meclise havâle buyuracaktır. Fakat ikinci def'a ve mükerrer olarak bu da'vânın hîn-i rü'yetinde hazır-ı bil-meclis olmak üzere tarafeynden mahsûs bir me'mûr gönderilecektir. Ve bu me'mûr maslahatın mübâhasasına ve karârına müdâhale idecek değildir. Kaldı ki mükerrer olarak bu ikinci def'ada görülecek da'vâda tertib idecek hükm ve karâr icrâ olunmak lazım geleceğinden andan sonra artık bu da'vâ tekrâr görülecek değildir.

29. Madde: Mukarrer olan virgüden ziyâde şey mutâlib olduğuna dair bir köy ve-yâhûd bir mukataa ahâlîsi cânibinden Müşîr-i Eyâlet tarafına arzuhal virildikde ol köy ve mukataa kangî kaim-makamın idaresi tahtında ise meclis ma'rifetiyle tedkîkât ve tahkîkât-ı icâbiyenin icrâsıyla tesviye-i icrâsı zımında ana havâle olunacaktır.

30. Madde: Umur-ı külliye ve cismiyyeden olan cinâyât mâddeleri evvel emirde işbu meclisde rü'yet olunabilür ise de bu misüllü maslahatlara dâir olan mazbataların icrâ-i ahkâmı kaim-makamların umûr-ı me'mûresini tecâvüz itdiği sûrette mûmâ-ileyh ol maddeyi müteferri' bulunan cem'i evrâkı müşîr-i eyâlete göndererek müşârün-ileyh dahi ol bâbda irâde-i

Devlet-i Âliyyeyi istihsâl eyledikten sonra icrâî iktizâsını emir buyuracaktır.

31. Madde: İşbu meclislerin mercî' mahsûs ve müstakili yalnız kaim-makamlar olmakla meclise birinin ihzârı lâzım geldikde kaim-makamlarından talep idüb anlar dahi meclisde icâb iden muâveneti icrâ ideceklerdir.

32. Madde: Bir da'vânın müterettib olduğu kaza paymu'temeddesinden dolayı bir kadı ve-yâhûd bir vekîlin mahall-i vak'aya gitmesi icâb eylediği halde ol da'vâ kangî kadıya âid ise kaim-makamından istihsâl-i izin ve ruhsat iderek anın emriyle mahall-i mezbûre ya kendüsü gider ve-yâhûd mu'temed bir adam gönderir ve iktizâ ider ise yanına kaim-makam tarafından birkaç süvari bile terfîk ittirir.

33. Madde: A'zâ-yı meclisden biri bir cinâyât ile maznûn bulunduğu halde lede'l-muhâkeme berât-ı zimmeti tebeyyün idinceye kadar meclisce bir şeye müdâhale itmeyeceği misüllü sâir iki taraf beyninde olan bir da'vâda anın dahi ilişiği olduğu takdirde ol da'vâya dahi karışmayacaktır. Ve a'zâ-yı meclisin gerek cinâyete ve gerek hukûka dâir muhâkeme ve murâfaalarında kendü milletlerinden olan eşhas-ı sâireye ne vechle muâmele olunur ise onların haklarında dahi evvelce icrâ olacaktır.

Virgünün Sûret-i İstifâsı

34. Madde: Virgüyü herkesin iktidârına göre virmesine ve tevzîî tekâlifinde kimsenin mağdur olmamasına ve herkesin hisse-i virgüsünün vaktiyle tahsiline bakılmasıyla berâber ahâlînin bunun için masârif-ı zâide ve beyhûdeye düşer ve bir güne renc ve taaddiye giriftâr olmamasına ve tahsildârlar virgüyü maktâadan ziyâde bir akçe ve ber-vech mutâlib etmeğe kâdir olmamasına lazım gelân vesâil-i mümkünenin istihzârı meclislerde her-bar umûmen müzâkere ve mutalaa olunacaktır.

35. Madde: Bu maksûda bir netice virildikten sonra her sene tahsîlât mevsimi hülûlünde kaim-makamlar riyâset-i meclisde bi'z-zât hazır bulunduğu halde evvâla her bir mukataanın umûm bir virgü defteri tanzîm olunarak ba'dehü mukataat-ı mezkûrede her bir köy ve manastırların dahi ne mikdâr virgü vireceği ta'yîn ve tahsis olunacaktır.

36. Madde: İşbu defter kâffe-i a'zâ-yı meclis cânibinden imzâ' ve kaim-makam tarafından dahi tasdik ve temhîr olundukda esâs tutulub her bir mahallin virgüsü andan bi'l-ifrâz başka başka küçük senedler tertîb ve tanzîm olunarak cümlesi kezâlik imzâ' olundukda kaim-makam li-eclü't-tahsil anları ta'yîn olunan tahsildârlar ile mukataacılara i'tâ ve irsâl idecektir

ve ol küçük senedler ibrâz olunmadıkça bir güne virgü tahsîl ve istifâ olunamayacaktır.

37. Madde: Virgüye dâir olan mesâilde tanzîm olunan mazbatalar meclisin bi'l-cümle a'zâsı tarafından imzâ' olunarak ba'dehü kaim-makam cânibinden dâhi temhîr ve tasdik olunmak lazımeden olub lakin bir tâifenin kadısıyla müsteşârı verilen karâr kendü tâifelerinin menâfiine muzırrdır iddiâ'sıyla bi'l-ittifak mazbataya vaz'-ı imzâ' eylememekte musırr olurlar ise ol vakit kaim-makam ile bütün a'zâ-yı meclis işbu refikâlarını ilzâm ve ikna' iderek irzâ'ya çalışub eğer râzı idebilürler ise kabul idemedikleri sûrette maslahat müşîr-i eyâlete arz ve inhâ kılınarak müşârün-ileyh tarafından ne vechle emr ü irâde olur ise öylece hareket olunacaktır.

38. Madde: Tahsîl-i virgü için köylere havâle gönderilmek ol tarafda âdet-i belde olmak hesabıyla her bir tâifenin maslahatı için kangı yerlerine havâle gönderilmesi icâb ider ise gidecek havâleler mühimmâ-ı imkân ol tâifenin hem-cinsî olmasına yani Müslim havâleleri Müslümanlara ve Mârûnî havâleleri yine Mârûnîlere ve Dürzî havâleleri yine Dürzîlere ve Rum havâleleri Rumlara gönderilmesine kaim-makamalar tarafından dikkat ve i'lâm ve ahkâm-ı sâirenin icrâsı husûsunda dahi işbu usûle mümkün mertebe riâyet ve usûl-ı mezkûre 'ale'l-husûs manastırlar hakkında kemâl-i dikkatle icrâ olunacaktır.

Atûfetlü Efendim Hazretleri

Ma'lûm-ı 'ali buyrulduğu üzere atûfetlü *Şekib Efendi* hazretlerinin *Cebel-i Lübnan'a* olan me'mûriyeti esnâsında ma'rifetiyle *teşkil* olunmuş olan *Dürzî ve Mârûnî kaim-makamlıkları meclislerine* Efendi-i müşârün-ileyh vâsıtasıyla virilmiş olan *nizâmnâme-i muvakkatın* ol vakit bu tarafda bazı mahalleri ta'dîl olunarak mecliseyn-i mezkûreteyn nizâm-ı dâîmisi olmak üzere gönderilmiş ise de ta'dîlât-ı vâkıâ' *Cebel'in usûl-ı kadîmesine uymadığından* icrâ olunamayub meclisler el-yevm nizâmsız kalmış olduğundan ve bunun sâye-i teshilât-vâye-i hazret-i mülükânede sûret-i matlûbeye tevsiki mevâdd-ı mu'tena bahadan ve Cebel'in te'kid-i asayişini müceb bulunmuş idüğünden bu kerre *yine evvelki esâs üzerine bazı izâhât i'lâvesiyle kaleme alınan nizâmnâme* müsveddesi şehr-i cârinin 11 Çehâr-şenbih günü akd olunan meclis-i hazırada kırâat olunarak nizâmnâme-i mezkûr mukaddema kararlaştırmış şey olmasına ve oralarca hükümet-i seniyyeyi müekkid bulunmasına mebni müsvedde-i mezkûrenin bi't-tebeyyüz mecâlis-i mezkûreteyn ba'de'z-zin ana tatbîkân idâresine bakılması zımnında Sayda Eyâleti Müşîri atûfetlü Paşa Hazretlerine irsâl olunmuş beyne'l-huzzâr tasvîb kılınmış ise de ol bâbda her ne vechle emr ü fermân Hazreti Padişahi müteallik ve şeref-sudûr buyrulur ise müktezâ-yı 'alisi üzere

harekete mübâderet olunacağı ve müsvedde-i mezkûre meşmûl-i lahza şevket efendi-i cenâb-ı tacidâri buyrulmak için takdim kılındığı beyânıyla tezkire-i senaveri terkîm olundu efendim. 16 C 66 / 29 Nisan 1850

Ma'rûz-ı çâker-i keminelidir ki

Müreccah beray-ı tebcîl olan işbu tezkire-i samiye-i asafânelerime zikr olunan müsvedde-i manzûr-ı 'ali hazret-i mülükâne buyrulmuş ve vakia' nizâmname-i mezkûr mukaddema kararlaştırılmış şey olmasına ve oralarca hükümet-i seniyyeyi mevkiid bulunmasına mebni istizân-ı sami sadâret-penahîleri vechle müsvedde-i mezkûreteyn bi't-tebeyyüz mecâlis-i mezkûreteyn ba'de'z-zin ana tatbîkân idâresine bakılması zımında Vâlî-i müşârün-ileyha hazretlerine irsâl olunması şeref-sünuh ve sudûr buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı padişahi icâb-ı münifinden bulunmuş ve sâlifü'l-beyân müsvedde sûb-ı sami asâfîlerine iade kılınmış olmakla ol bâbda emr ü fermân hazreti menlehü'l-emrindir. 17 C 66 / 30 Nisan 1850.

